

Zelfs Palestina bestaat echt: neutraliteit en postmodernisme in recente boeken over Israël en de Palestijnen

Nadette de Visser:

Van onze correspondent: Standplaats Jeruzalem / Al Quds.

Amsterdam: KIT Publishers, 2008; 224 blz.; 17,50 euro; ISBN: 978-90-6832-599-7

Arjan El Fassed:

Niet iedereen kan stenen goeien: Een Nederlandse Palestijn op zoek naar zijn wortels en identiteit.

Tilburg: Uitgeverij Nieuwland, 2008; 251 blz.; 16,90 euro; ISBN: 978-90-8645-027-5

Robert Soeterik (red.):

De verwoesting van Palestina.

Amsterdam: Stichting Palestina Publikaties, 2008; 480 blz.; 19,50 euro; ISBN: 978-90-8042-931-1

De vraag of verslaggeving werkelijk objectief kan zijn, is waarschijnlijk zo oud als de journalistiek zelf. Sinds de publicatie van Joris Luyendijks *Het zijn net mensen*, waarin hij de dilemma's van verslaggeving in het Midden-Oosten uit de doeken deed, is ook in Nederland dit debat geopend. Luyendijks standpunt is dat journalistieke objectiviteit onmogelijk is, zeker in het Palestijns-Israëliëse conflict, waar elk beeld en elke interpretatie een politieke lading met zich dragen. Dit is geen nieuwe opvatting; al in 1986 schreef de Palestijns-Amerikaanse intellectueel Edward Said: '[T]here can be no neutrality or objectivity about Palestine.' Hij bedoelde hiermee *niet* dat iedereen zijn eigen waarheid heeft en dat daarmee elk standpunt relatief is. Wél bedoelde

hij dit: '[E]ven a superficial or cursory apprehension of [Palestine] involves a position taken, an interest defended, a claim or a right asserted. There is no indifference, no objectivity, no neutrality because there is simply no room for them in a space that is as crowded and overdetermined as this one.' Amira Hass, jarenlang de enige joods-Israëliëse correspondent die in de Palestijnse gebieden woonde, noemt nog een reden waarom journalisten geen objectiviteit moeten nastreven. De voornaamste taak van de pers is het controleren van de macht. Oprechtheid (*fairness*) is daarin een belangrijker uitgangspunt dan objectiviteit. Hass schrijft vooral voor joodse Israëliërs, en ze ziet het daarom als haar opdracht in het bijzonder het gedrag van Israël te controleren.

Nadette de Visser werkte ruim drie jaar als freelance journaliste in Israël-Palestina, en *Standplaats Jeruzalem / Al Quds* is haar verslag van die periode. Om inzicht te krijgen in beide partijen woonde ze eerst in joods West-Jeruzalem, en daarna in Palestijns Oost-Jeruzalem (Al Quds in het Arabisch). 'Het opbouwen en handhaven van neutraliteit is voor mij cruciaal,' schrijft ze aan het begin van haar boek. Om die onpartijdigheid te bewaren, probeert ze afstand te houden en haar 'gevoelens thuis te laten'. *Don't become the story* wordt haar motto. 'Ik sta erbij, en kijk ernaar,' noteert ze bij de eerste zelfmoordaanslag.

Van tijd tot tijd komt de twijfel over haar eigen neutraliteit toch naar boven. 'Ik denk dat absolute objectiviteit

gewoon niet bestaat,' concludeert ze al vrij snel. Maar ze hoopt te voorkomen dat haar verslaggeving 'op de een of andere manier gekleurd is.' Dat ze daarin niet slaagt, wordt duidelijk bij haar bespreking van operatie-*Defensive Shield*, en het is nodig daar wat langer op in te gaan.

Als reactie op een golf van zelfmoordaanslagen lanceert het Israëliëse leger in maart 2002 een grote militaire operatie in de bezette gebieden. Begin april gaat het mis in Jenin, en De Visser, net enkele weken in het gebied, beschrijft dat als volgt: 'Aan de pers wordt de toegang tot het slagveld in Jenin ontzegd. Dat, zo blijkt later, is een fatale strategische misstap. Binnen luttele dagen vliegen de schattingen van aantallen doden over tafel. Het zou gaan om honderden doden, nee duizenden, het is een bloedbad. [...] De schade is aangericht. "Moordpartijen", koppen de kranten. Die woorden echoën lang na en de geruchten blijken achteraf moeilijk te ontzenuwen. Het zal de laatste keer zijn dat de Israëliëse autoriteiten de pers de toegang ontzeggen tot het slagveld.'

Volgens De Visser was het op afstand houden van de pers Israëls grootste fout in Jenin. Daarom ontstonden er geruchten van moordpartijen. Van een journaliste verwacht je vervolgens dat ze op zoek gaat naar de beschikbare feiten: wat is er gebeurd, hoeveel slachtoffers zijn er, waar komt het gerucht van een 'bloedbad' vandaan? De Visser doet dat niet, ze besluit maar wat artikelen te schrijven die niet met het 'harde

nieuws' van *Defensive Shield* te maken hebben. Pagina's later wordt gemeld dat er bij 'de aanslag in Jenin' dertien Israëlische soldaten omkwamen. Na het zien van de Israëlische film *Jenin Diary* beschrijft De Visser deze reservisten en hun collega's als 'een groep mannen van rond de dertig die uit hun normale leven zijn weggerukt en plotseling weer soldaat zijn. Soldaat in Jenin.' De film toont 'gewone burgers die vrijwel onvoorbereid een oorlogsgebied worden ingestuurd'. Israëlische reservisten hebben drie jaar dienstplicht achter de rug, en worden tot hun vijfenveertigste jaarlijks bijgetraind. Hoewel tijdelijk weggerukt uit hun civiele leven, zijn het dus géén gewone, vrijwel onvoorbereide burgers. Bovendien vond de operatie plaats in een dichtbevolkt vluchtelingenkamp, wat nauwelijks een oorlogsgebied kan heten.

Operatie-*Defensive Shield* resulteerde volgens de meest betrouwbare schattingen in 55 Palestijnse doden, waaronder 22 burgers. Daarnaast leidde de systematische verwoesting van woningen tot vierduizend daklozen.² Omdat deze cijfers onbenoemd blijven, krijgt de lezer empathie met de soldaten, voor wie het allemaal niet gemakkelijk was. Eigenlijk, suggereert De Visser, zijn deze soldaten de *echte* slachtoffers van het Jenin-offensief, niet die Palestijnse doden, gewonden en daklozen. Die laatste zijn slechts geruchten die moeilijk te ontzenuwen zijn. De manier waarop De Visser deze gebeurtenissen beschrijft, is een keuze, en het was oprechter geweest als ze de *schijn* van het streven naar neutraliteit had vermeden.

Gedurende haar tijd in Israël-Palestina werkt De Visser ook voor *Reporters Without Borders*, en als twee collega-journalisten omkomen, wordt ze gevraagd de toedracht van deze ongevallen te onderzoeken. Deze pagina's zijn fascinerend: De Visser

past op het scherp van de snede hooren wederhoor toe, leest rapporten, bekijkt beeldmateriaal en komt uiteindelijk tot een afgewogen conclusie. Intussen onthult ze stuitende details over de *rules of engagement* waarmee Israëlische soldaten het veld worden ingestuurd. De dood van haar collega's gaat haar aan het hart, het had tenslotte ook haar kunnen overkomen. In deze situatie is het motto *don't become the story* betekenisloos. Op deze momenten, wanneer ze de zelfverkozen afstandelijkheid loslaat, schrijft De Visser op haar best.

Arjan El Fassed kiest in *Niet iedereen kan stenen gooien* voor een ander uitgangspunt. Op de eerste pagina's legt hij duidelijk uit waar hij staat: 'Ja, ik ben subjectief. Daar waar onrecht is, kan ik niet neutraal zijn.' El Fassed hekelt de schrijver die beweert objectief te zijn. Het is beter om te zeggen waar je staat, wat je waarden zijn en waarover je wilt schrijven. Dan weet de lezer tenminste waar die aan toe is. Joris Luyendijk, die de inleiding schreef, prijst El Fassed dan ook als 'een man die postmodernisme niet preekt maar toepast, en die in een paar zinnen afreken met de illusies over objectiviteit bij hen die voorgingen.'

De naam Arjan El Fassed verklaart al meteen de kern van het verhaal: de auteur, mede-oprichter van de onmisbare nieuwssite *The Electronic Intifada*, is zoon van een Palestijnse vader en een Nederlandse moeder, een *polder-Palestijn* met twee nationaliteiten en een dubbele loyaliteit. In een tijd van hernieuwd volksnationalisme en debatten over assimilatie en integratie is die identiteit op zich zelf al een *statement*.

De vraag wat hij zich meer voelt, Palestijn of Nederlander, wordt hem veelvuldig gesteld, en in veel opzichten is dit boek een antwoord op die vraag. 'Hoe zal ik beginnen?', vraagt El Fassed zich af. 'Ik wil je niet

vervelen met verhalen van vroeger. Ik wil je vertellen wie ik ben.' Wat volgt is een geraffineerde combinatie van liefdevolle familiegesprekken, nagenoeg foutloze geschiedschrijving en scherpe politieke analyse, die door de snelle verteltrant nooit verveelt. We ontmoeten oom Bassam Shaka'a, de legendarische burgemeester van Nablus, die door een autobom zijn benen verloor. We horen hoe neef Amin in Israëlische hechtenis bijna doodgemarteld wordt, hoe nichtje Ghadir tijdens de eerste intifada als scholier actief wordt in het verzet en hoe opa Radi in 1968 in een napalmbombardement omkomt. Zelfs de lezer die de geschiedenis van het conflict goed denkt te kennen, leert veel, omdat de gebeurtenissen door El Fassed's ogen vanuit een buitengewoon persoonlijk perspectief verteld worden.

Hoewel het in zo'n situatie uiteraard ondoenlijk is 'neutraal' te zijn, hanteert El Fassed wel een redelijk objectieve standaard voor zijn oordelen. Wie mensenrechten schendt of VN-resoluties niet nakomt, wordt aangepakt, en daardoor krijgt de Palestijnse Autoriteit het van tijd tot tijd even hard te verduren als de Israëlische bezetter. El Fassed's visie op de Oslo-akkoorden en het leiderschap van Arafat is duidelijk: het vredesproces was nooit bedoeld als opmaat voor een Palestijnse staat, maar had slechts tot gevolg dat Arafat door Israël werd geaccepteerd als 'onderaannemer' van de bezetting. Door de Palestijnen de Palestijnen te laten onderdrukken, kon Israël intussen zijn internationale reputatie herstellen en voortbouwen aan de illegale nederzettingen op de Westelijke Jordaanoever. Zolang Arafat deed wat Israël en de Verenigde Staten van hem vroegen, mocht hij zich presidentieel gedragen, met alle schandalen en corruptie van dien. El Fassed is zelf betrokken bij een onderzoek naar corruptie binnen

de Palestijnse Autoriteit, en als zijn rapport verschijnt, hebben ook Arafat en consorten het met hem gehad. Veiligheidsdiensten beginnen hem indirect te intimideren.

Een van de dragende krachten van het conflict, betoogt El Fassed, is dat bijna niemand wil weten waar het conflict nou eigenlijk over gaat. Voor Israëliërs gaat het vooral over de situatie van na 1967, waarin Israël veiligheid claimt in ruil voor de terug-gave van 'betwiste gebieden.' Voor Palestijnen gaat het conflict terug tot 1948, waarin ten minste 700.000 Palestijnen verdreven werden, 500 dorpen verwoest en land en bezit geconfisqueerd. De oplossing van het conflict ligt dan ook vooral in het boven halen van de waarheid, meent El Fassed. Hij moet dan ook niets hebben van de talloze Israëliësch-Palestijnse co-existentiegroepjes, waarin beide partijen toenadering zoeken door te keuvelen over alles behalve politiek. 'In Zuid-Afrika werd toch ook niet gedacht dat de apartheid vanzelf zou verdwijnen als blank en zwart met elkaar zouden praten over hobby's?', vraagt hij zich retorisch af.

De vergelijking met apartheid-Zuid-Afrika gaat in het boek een steeds grotere rol spelen. De tweede *intifada* is uitgebroken, en El Fassed werkt voor een mensenrechtenorganisatie in Jeruzalem. Als geen ander is hij op de hoogte van de dagelijkse mensenrechtenschendingen, en hij rapporteert hierover aan diplomaten en journalisten. Ook tijdens operatie-*Defensive Shield* is El Fassed actief, en hij weet te melden dat het bericht van 'moordpartijen' in Jenin uit de mond van Shimon Peres kwam, op dat moment Israëls minister van buitenlandse zaken. Zijn gevoel van onmacht groeit, vooral als Westerse diplomaten hem *off the record* groot gelijk geven, maar officieel niets willen doen. De moedeloosheid klinkt door op de laat-

ste pagina: 'Het ziet eruit als apartheid, het ruikt naar apartheid, het voelt als apartheid, maar op de een of andere manier wil de wereld het niet zien.' Opgebrand keert hij terug naar Nederland.

Ironie klinkt door in de verantwoording: 'Niets of niemand in dit boek is fictief. Zelfs Palestina bestaat echt.' *Niet iedereen kan stenen gooien* is een uiterst persoonlijke en gepassioneerde interpretatie van de Palestijnse kwestie. Wat het bijzonder maakt, is de degelijke onderbouwing van de standpunten die naar voren worden gebracht. Aan een debat dat veel meningen maar weinig goede argumenten kent, is dit een erg waardevolle bijdrage.

Het door Robert Soeterik gere-digeerde boek *De verwoesting van Palestina* ziet er op het eerste gezicht uit als een degelijke verzameling wetenschappelijke artikelen, opiniestukken en documenten. Toch hebben de stukken in deze bundel duidelijk een agenda. In veel opzichten vormen de bijdragen een aanvullende geschiedenis, die sterk afwijkt van hoe er over het algemeen over het Israëliësch-Palestijnse conflict (volgens Soeterik een misleidende term) gesproken wordt. Eerst wordt de geschiedenis van het conflict geïnterpreteerd als een koloniale kwestie tussen de zionistische nieuwkomers en de oorspronkelijke Arabische bevolking van Palestina. Vervolgens komen de gevolgen van de bezetting van de Palestijnse gebieden aan de orde, de nederzettingenpolitiek en de slechte positie van de Palestijnen in het Israël van vóór 1967. Voorts wordt uit de doeken gedaan hoe misleidend het Vredesproces van Oslo was, een proces waarbij de Palestijnen uiteindelijk nog meer bewegingsvrijheid en land verloren. Ten slotte wordt de Twee-Stateloplossing ten grave gedragen. Het boek eindigt met de recente Eén Staat Verklaring,

een verklaring van een groep Israë-lische en Palestijnse intellectuelen die zich uitspreken voor de vestiging van één democratische rechtsstaat in Israël en de bezette gebieden, waarin alle burgers ongeacht etnische en religieuze achtergrond gelijk zijn.

Alle stukken in deze bundel zijn eerder gepubliceerd, en de goed ingevoerde lezer zal dan ook niet heel veel nieuws tegenkomen. Toch is dit een nuttig boekwerk, dat op de bureaus van journalisten, beleidsma-kers, academici en andere professionals die zich met het Midden-Oosten bezighouden niet mag ontbreken. En voor de algemene lezer die zich afvraagt waarom het woord 'apartheid' tegenwoordig toch zo vaak valt, is *De verwoesting van Palestina* een uitstekend startpunt.

Noten

- 1 E. Said, 'The burdens of interpretation and the question of Palestine', in: *Journal of Palestine Studies*, 16, 1986, blz. 29-37.
- 2 Human Rights Watch, *Jenin: IDF military operations* (mei 2002; zie: www.hrw.org/reports/2002/israel3/) (geraadpleegd op 1 augustus 2008).

Lodewijk van Oord is verbonden aan het United World College in Wales, waar hij Geschiedenis van het Midden-Oosten en Conflictstudies doceert.